

Szatmár megyei néprajzi leírás 1854-ből

BENKÓ ÉVA

Köztudott, hogy a néprajz csak a XIX. században kapott helyet az önálló tudományok sorában. „Addig inkább népeleti megfigyelésekről, beszámolókról, általában néprajzi érdeklődésről beszélhetünk.”¹

Hosszú folyamat eredményeképp jutott néprajzi tevékenységünk — túlhaladva ezeken a korai észleléseken, leírásokon — a minőségileg magasabb szintre. A szembetűnő fejlődés háttérében a meglévő korai alapok tanulmányozása állt. Vagyis: alapvető feltétel volt mindazon információk, adatok összegyűjtése, megőrzése, kiértékelése és felhasználása, melyekkel írók, tudósok addig gyarapították a néprajzi ismeretek körét.

Bizonyos régebbi feljegyzésekről, dokumentumokról — bár sok helytörténeti érdekességet rejtenek — a hivatalos kutatók még ma sem tudnak, hiszen számuk meglehetősen bőséges, így áttekintésük szinte lehetetlen. A tudományos kutatás számára tehát változatlanul feladat értékes, nehezen hozzáférhető források szélésebb körű megismertetése, nyilvánosságra hozatala.

„... az első korszakbeli szétszórt néprajzi anyag, vagy sok néprajzilag használható feljegyzés pontos számbavétele még nem történt meg; a jövő érdekében az elsőrendű feladatunk.” — írja Tálasi István.²

Az utóbbi időben különösen megélnékvült az érdeklődés a XIX. századi néprajzi leírásokat tartalmazó kalendáriumok, könyvek, jegyzetek iránt.³ Kivételes forrásértékük miatt fontos segédeszközei a néprajzi kutatásoknak. Jelen forrásközleményünkben — a részletes elemzést mellőzve — a debreceni Református Kollégium könyvtárának gyűjteményében fellelhető,⁴ 1854-ben kiadott leírást mutatjuk be.⁵

1 Tálasi István: Néprajzi életünk kibontakozása. In: Tálasi István: Néprajzi tanulmányok, írások I. Dissertationes Ethnographicae (Tanulmányok az anyagi kultúra köréből) 3—4. Bp., 1979—80. 51. old.

2 Tálasi István: i. m. 56. old.

3 Pl. Reguly Antal palóc jegyzetei, 1857. Sajtó alá rendezte: Selmeczi Kovács Attila. Eger, 1975.

4 Köszönet illeti Takács Bélát, a debreceni Református Kollégium múzeumának igazgatóját azért a segítőkészségért, mellyel figyelmemet felhívta e forrás közlésének lehetőségére.

5 Lauka Gusztáv: Szatmármegye-s lakosairól (Általában, azok jelleméről és szokásairól). In: Vahot Imre Nagy Képes Naptára 1955-re. Első évf. Pest, 1854. 68—89. old.

A mű teljes közlésére — terjedelmi kötöttségek miatt — nem vállalkoztunk, igyekeztünk azonban csak azokat a részeket elhagyni, melyek a múlt századi szubjektív megítélései, tudománytalan értékítéletei alapján íródtak, ezért a mai tárgyilagos és kritikus kutatás számára használhatatlanok. Sok múlt századi írásmű „gyengé”-je, hogy belső kritikával kell a kutatónak élnie felhasználásakor. A tudományosság, a módszeresség korabeli hiánya miatt például többször homály fedte az adatok származási helyét, pontatlan a szöveg lejegyzése, esetleg romantikus túlzásoktól elferdített.

A korai néprajzi törekvések kezdetlegességének okait Szilágyi Miklós magyarázza meg egyik kutatástörténeti cikkében.⁶ Szerinte a leírók gyakran nem is néprajzi célú tapasztalatszerzés szándékával járták az ország egyes tájait, de egy-egy ilyen „kirándulás” már elég volt általánosító népleíró következtetések levonására, hiszen mintegy „feltérképezték” a jelenségeket, s személyes benyomásaik alapján „tudták”: mely vidéken, milyen háztípusokat, szokásokat, viseleteket lehet találni.⁷ Szilágyi Miklós tanulmányának bevezető részét a következő megállapítással zárja: „Ezek a közvetlen — s csak utólag, az „intenzív terepmunkához” mérten alkalminak, már-már felületeseznek tetsző — megfigyelések jelentették az első általánosításokat, kultúrtörténeti következtetések „forrásbázisát”...”⁸

Korai törekvésekben pedig nem volt hiány, hiszen a népiesség és romantika korszaka kedvezett mindazoknak, akik az úgynevezett nemzetismeret megszerzésére törekedtek. A nemzetismeret, azon belül a magyar ember megismerése a legfontosabb feladatok közé kezdett tartozni,⁹ ez a teendő ösztönözte a néprajzi mozgalom, a történeti, nyelvészeti stb. tudományos kutatás kibontakozását. A különböző tudománysszakmák saját módszereik alkalmazásával igyekeztek hozzájárulni a magyar nemzeti „karakter” meghatározásához, a magyarság valódi mivoltának megismeréséhez.

1835-től Edvi Illés Pál a „Miben áll a magyar nemzetiség?” című értekezésében már az önismerethez vezető kalauz, útmutató szerkesztésével segíti a magyar nemzetiség kérdéseinek tisztázására törekvőket.¹⁰ 150 évvel ezelőtt Edvi Illés Pál a nemzetkutatás megoldásához a következőket javasolta: „... a magyart minden kigondolható oldalról felvenni; azt, ami benne, nyelvében, hazájában, terményében, stb. sajátosságos, felkeresni; azt, ami őt a földön létező minden más nemzetektől megkülönbözteti, el nem fogódott, csöndes elmével összealkotni: ez adná aztán előnkbe a magyart az ő valódi nemzetiségében.”¹¹

A szerző tehát a meghatározott szempontok szerint leíró, összehasonlító adatgyűjtésekre buzdította kortársait. A nemzeti jelleg tanulmányozá-

6 Szilágyi Miklós: Jankó János és Bátky Zsigmond gyűjtőútja Tolna megyében (1900, 1903). In: Ethnographia, XCV. évf. 1984. 272—289. old.

7 Szilágyi Miklós: i. m. 272—273. old.

8 Szilágyi Miklós: i. m. 273. old.

9 A magyar nép. Szerk.: Bartucz Lajos. Bp., 1943. 6. old.

10 Madarassy László: Miben áll a magyar nemzetiség? In: Ethnographia, XL. évf. 1929. 208—216. old.

11 A magyar nép. Szerk.: Bartucz Lajos. Bp., 1943. 7. old.

sának hirdetéséhez, propagálásához a múlt századi folyóiratok, lapok, kalendáriumok is hozzájárultak. A publicisztikai élet ilyen irányú igyekezetére ad példát az általunk most bemutatott leírás.

Lauka Gusztáv 11 oldal terjedelmű munkájára elsősorban azoknak a néprajzi kutatóknak a figyelmét szeretnénk felhívni, akik e témakörben (Szatmár néprajza) már eddig is dolgoztak. A néprajzi vonatkozás azonban nem jelenti azt, hogy a történeti és az irodalmi kutatás ne vonhatna le fontos következtetéseket ugyanebből a forrásból. A mű szerzője, Lauka Gusztáv ugyanis a XIX. század közepének és második felének népszerű életképfírója, humoristája, aki jelentős politikai szerepet játszott az 1848—49-es szabadságharc idején.

Az életrajzi adatokat tartalmazó lexikonok segítségével érdemes nyomon követnünk életének, pályájának alakulását.¹²

1818-ban született a Szatmár megyei Vitkán. Neveltetését meghatározta származása, társadalmi helyzete. Jómódú, de nem birtokos nemesi családban nőtt fel, édesapja a Károlyi grófok urodalmának mérnöke volt. Iskolái elvégzése után az apja kívánságára lépett gazdatiszti pályára. 1840-ben azonban írói hajlama Pestre vezette, segédszerkesztőként próbált megélni. 1841-ben akadémiai írnok lett, annak ellenére, hogy már ekkor a forradalmi szellem egyik irodalmi képviselője. Petőfi közeli barátjaként a márciusi ifjúság csoportjának, a Tízek társaságának tagja. „A márciusi ifjak radikális ideológiája 1846—47-re kialakult, terjedését azonban akadályozta a cenzura. Lauka művét is (A XIX. század elvei) elkobozták, nem is maradt ránk.”¹³ A márciusi ifjak fontos feladatuknak tartották, hogy a közvéleményt a forradalmi eseményekről röpiratokban, politikai cikkekben tudósítsák. A forradalomról írt krónikáik mai napig forrásértékűek a történészek számára. Cikkeik állandó témája az események érthető, világos magyarázata mellett a konzervatív politika kiszolgálóinak leleplezése is. Hasonló rendeltetést töltött be a Lauka Gusztáv által szerkesztett első magyar élclap, a „Charivari”.¹⁴

Mivel Lauka már 1847-ben Pozsonyban az országgyűlési ellenzék jegyzőjeként tevékenykedett, 1848-ban a honvédelmi bizottmány jegyzője és Kossuth bizalmas főfutárja lett. 1849-ben Debrecenben a belügyminisztériumban titkári munkát végzett. Még ugyanebben az évben egy Szatmár és Bereg vármegyékben portyázó csapat szervezésével is megbízták.

A szabadságharc leverése után egy ideig bujdosni kényszerült, majd hogy mentve legyen a zaklatásoktól 1854-ben (!) Szatmáron, később Nagyváradon vállalt állást. 1860-ban újból Pestre költözött, ahol a saj-

12 A Pallas Nagy Lexikona. XI. köt. Bp., 1895. „Lauka Gusztáv” szócikk. 292—293. old.; Révai Nagy Lexikona. XII. köt. Bp., 1915. „Lauka Gusztáv” szócikk. 538—539. old.; Magyar Életrajzi Lexikon. II. köt. Bp., 1969. „Lauka Gusztáv” szócikk. 42. old. A 43. oldalon Lauka Gusztávról készült fénykép található.

13 A Magyar Irodalom Története. III. köt. Szerk.: Pándi Pál. Bp., 1965. 698. old.

14 „charivari” = „Ezen a negyvenes évek sajtójától örökölt újdonságrovat forradalmi változatát értjük: olyan egyveleges közleményeket, melyek rövid hírek, néhány szavas glosszák, humoros apróságok sorozatából álltak össze. Új ben-nük az, hogy már nem csupán a szórakoztatást, az olvasók kíváncsiságát szolgálják; politikai céljuk van...” In: A Magyar Irodalom Története... i. m. 703. old.

1. ábra

tóosztály vezetője, később sajtóelőadó volt. A társadalmi, irodalmi élet köztisztelőben álló alakjaként, szellemes és találó publicisztikai közlemények, divatos életképek írójaként élete végéig (1902) nagy népszerűségnek örvendett.

Az életrajz egyik adata szerint Lauka Gusztáv 1854-ben visszatért szűkebb hazájába, Szatmárba. Feltételezhető, hogy ifjúkori emlékeit is felidézve, itt készítette el Szatmár megyei beszámolóját Vahot Imre 1855-ös naptárába. Pontos dátum és a munkát kísérő személyes megjegyzés hiányában természetesen ez csak következtetés. Hasonlóképp feltételezés az is, hogy az olvasók érdeklődését, izlését jól ismerő Lauka tudósításnak szánta írását.

A közlés leíró vonásait vizsgálva szembetűnk a könnyed, humoros hangvétel, a szórakoztató jelleg, s a városi nép számára furcsának különösnek tűnő szokások kiemelésé. Ennek okát Lauka közírói jártosságában, de tudományos készültségének hiányosságában kereshetjük. Nyilvánvalóan befolyásolta stílusát az a korszellem is, amely humorkultuszával a Világos utáni konfliktusok feloldását kívánta elérni.¹⁵

Megfigyeléseit egyaránt kiterjesztette a romantikus kuriózitásokra és a statisztikai pontossággal lejegyezhető történeti-földrajzi hagyományokra. A mű tartalmi sajátossága többek között abból fakad, hogy a

15 Németh G. Béla: A szerkesztő s a kritikus Arany. In: A Magyar Kritika Évszázadai 2. Irányok (romantika, népiesség, pozitívizmus). Szerk.: Sőtér István. Bp., 1981. 453. old.

szerző életképiró, s így a megye részletes bemutatására eleve nem vállalkozik, csak néhány jellemző, általánosan előforduló népeleti szokás megrajzolását tűzi ki célul.

„Szár az ismertetésekkel, hosszabb értekezletekkel nem célom fárasztani az olvasót, igyekezni fogok mindamellett úgy ismertetni és értekezni, hogy belső és külső életök momentumait adva, a tárgyat lehetőleg ki-merítsem.”¹⁶

Az életkép műfajából eredő hiányokat azzal pótolja, hogy megadja a jelenségek összehasonlításának lehetőségét. Leírásának tárgya ugyanis egy etnikailag vegyes: magyarok, románok, németek által lakott megye. Bél Mátyáshoz hasonlóan ő is okulásul jegyzi le a különböző nemzeti-ségek életmódját, hogy ezáltal kitűnjön, melyek a jobb életformák.¹⁷ A kortársak tudatában a német telepések a gazdagságot, a románok a szegénységet jelentették.¹⁸ Lauka hasonló állásfoglalással szemlélteti a három etnikum gazdálkodását, szokását.

Művében ritkán medítál, többnyire kommentár nélkül közli mindazt, amit tapasztalt. Figyelmes olvasás esetén tűnik csak fel pl., hogy az együttélésből eredő interetnikus kapcsolatok hatására is felfigyelt.

Laukát, mint politikai újságíró egy határozott cél vezette műve megírásakor: megfigyeléseit intő példaként állítani a magyarság elé. Ta-

2. ábra

16 Lauka Gusztáv: i. m. 81. old.

17 Tálasi István: i. m. 51. old.

18 Orosz István: Szatmári népelet a XIX. században. In: Tanulmányok Szatmár néprajzához. Szerk.: Ujváry Zoltán. Debrecen, 1984. 144–145. old.

pasztalatait így összegzi: a magyar nép boldogulásának akadálya a polgárosulás, a változás hiánya. A megoldás módját a romantika korának igényei szerint fogalmazza meg: a kivezető utat a kulturális impulzusok erősítésében látja. Millien szavai szerint: „A népet tanítani, valami jobbra tanítani annál, amit ő tud: ez lón a jelszó.”¹⁹

Egyfelől a magyarsággal együttélő népek hasznos hagyományainak megismerésére, átvételére buzdít. Másfelől a népi és polgári műveltség kölcsönös kapcsolatának erősítését szorgalmazza. Hiszen a népet tanítani kell de a néptől tanulni is lehet. A mesterkélrt, konvencionális formák és érzelmek helyett elsajátítani az egyszerűséget, az érzelem nyíltságát, a közvetlenséget, mindent, ami továbbfejlesztésre alkalmas.²⁰

A gazdasági és társadalmi felemelkedés azonban csak akkor fog teljességében valóra válni, ha az értékes hagyományok felhasználását a német telepések példájára — a szorgalmas munka, közösségi összetartás egészíti ki.

Célszerűnek tűnik a bevezető végén felhívni még a figyelmet a leírás illusztrációira és a szerkesztés megoldásaira.

A rajzokat maga a szerző készítette a tárgyalt jelenségek érzékletesebbé tételére. Dankó Imre a néprajzi szakirodalom számára nélkülözhetetlen szemléltetőeszköztől, az illusztrációról így ír. „A néprajztudomány régóta szívesen használja fel az archív képanyagot illusztrálásra. A népet, a különböző életmódok bemutatásánál számos esetben hivatkozunk a múlt század nagyszerű képes újságaira, például a Vasárnapi újságra, vagy a nagy illusztrált gyűjteményekre, mint amilyen például az *Osztórák—Magyar Monarchia Írásban és Képben* című kiadványa is volt.”²¹

Lauka Szatmár megye bemutatását a későbbi falu- és vármegyei monográfiákhoz hasonlóan helytörténeti és helyismereti adatok felsorolásával kezdi. Ezt követi a megyében élő különböző nemzeti karakterek, temperamentumok ábrázolása. Szerencsére Lauka nem sokat időzik a lelki alkat sajátosságainak tanulmányozásánál, bár később a köznapi élet ecsetelése közben is igyekszik a nemzetiségek lelkébe beelátni.

A közlés középpontjában az élet nagy fordulóihoz (születés, házasság, halál) tartozó hagyományok leírása áll. Néprajzkutatók az „élet három nagy szüksége”, az „emberi élet szokásai” névvel szokták említeni ezt a hagyománykört. Lauka ezt a fajta népszokásanyagot azonban nem írja le a születés, házasság és halál összefüggő rendszerében, hanem a szokásvilág egy-egy részét dolgozza fel a különböző etnikumoknál. A három fontos kérdéskör közül a következőkkel foglalkozik: keresztelő a magyaroknál, sváb menyegző, román pomána, magyar menyegző és eljegyzés, oláh sirató, oláh menyegző.

Az anyag beosztása észrevehetően szabálytalan, tudatos rendet felfedezni benne nem lehetséges. Ezt bizonyítja az is, hogy a fenti megfi-

19 Millien: *La moisson* (Az aratás). In: *A Magyar Kritika Évszázadai* ... i. m. 468. old.

20 Millien: i. m. 468. old.

21 Dankó Imre: *A néprajzi illusztráció egy érdekes fajtája*. In: *A Debreceni Déri Múzeum Évkönyve 1974*. Szerk.: Dankó Imre. Debrecen, 1975. 721. old.

gyeléseit a tárgyalt témakörökre nem vonatkoztatható (az ifjúkor szokásai, jeles napi szokások) adatokkal egészíti ki. Bár mind a két terület szokásként emlegetett kategória, Lauka célszerűtlenül nem vont határt közöttük. Helyesen járt el viszont akkor, amikor párhuzamosan tárgyalta a hiedelmeket és a szokásokat. Egy külön fejezetben teszi közzé a megye úgynevezett községeletének és gazdálkodásának főbb jegyeit. Itt hívja fel a figyelmet az okszerű, racionális gazdálkodás előnyeire, a német telepesek mintagazdálkodására.

Összegzésképp megállapítható, hogy az anyag rendhagyó beosztása csak egy vázlatos kép kialakítására adott lehetőséget. Ez nem jelenti azt, hogy a választott módszer, az összefüggő rendszer hiánya kisebbíténé a közlés érdemeit, jelentőségét. Anyagfeltáró jellege miatt kiválóan alkalmas arra, hogy a recens jelenségek vizsgálatánál párhuzamként szolgáljon a néprajzkutatás művelői számára.

SZATMÁRMEGYE-S LAKOSAIRÓL

Szatmár megye természetes fekvése és vizeinek folyása szerint 4 részre oszlik, melyek a hivatalos működések alapján járásoknak nevezetnek, u. m. krasznaközi, nagybányai, szamosközi és nyíri járásokra.

A krasznaközi járásban van: 3 mezőváros, 73 falu, 5 népesebb puszta. — A nagybányai járásban van: 1 bányaváros, 2 mezőváros, 66 falu, 7 népesebb puszta. — A szamosközi járásban van: 1 királyi város, 1 mezőváros, 68 falu, 3 népesebb puszta. — A nyíri járásban van: 1 mezőváros, 45 falu, 13 népesebb puszta.

Történetileg vagy más tekintetben nevezetesebb helységei Szatmár-Németin, Nagy-Károlyon és Nagy-Bányán kívül: *Aranyos-Megyes*, hajdanta csak Megyesnek nevezetett, később várának egy gazdagon aranyozott szobájától nyerte *Aranyos* előnevét. Gyöngyösi István Kemény Jánosról írott versei 2-ik könyvében a várat szépek is nevezi, midőn Lónyai Annának tatár rabságban lévő férje utáni zokogását eképpen leírja:

„Legyen mindenemnek haracsló vására,
Olcsó becsre kelljen a szép Megyes vára,
Csak kiváltásodnak készülhessen ára,
Hidd el: nem szomorít mindezeknek kára.”

Bikszád, látogatott fürdőhely savas és vasasvízzel, — *Czégény*, hajdan szerzetesrend monostora (Promontorium Monasterii Czégény). A Kölcsey-nemzetiség 1344. Lajos királytól kapta. — *Cseke*, Kölcsey Ferencz birtoka és lakhelye. — *Csanálos* és *Vallaj* legszebb sváb faluk az egész megyében. — *Misztotfalu*, 1678-ban Zrínyi Ilona bírta. — *Kapnik*, gazdag aranybányákkal. — *Nagy-Majthény*, nevezetes a gr. Károlyi Sándor által 1711-ben Rákóczyval tett békekötésről. A helyen, hol a béke megkötetett, most szőlődombok vannak. — *Kaplon*, a gróf Károlyi-család gyönyörű sírboltjával. — *Erdőd*, régi várral, melynek alapján mostanában izléses kastély áll. Erdődön született Bakacs Tamás kardinál és esztergomi érsek. Atyja kerégyártó volt. — *Szamos-Kórogy*, e faluban született azon Kórogyi, ki sz. Gellért püspököt Vatának biztatására, többet magával megölte. — *Ricse*, itt vannak a legszebb leányok Szatmárban. — *Mező-Betri* és *Gilvác*s nevezetesek címeres lovaikról. — *Boldád* oláhleányai nevezetesek. — *Erdő-Száda*, regényes és gyönyörű vidék. — *Vállajon* született, s lakik jelenleg is egyike a leghíresebb órasoknak Harsághy, sváb szülőktől származva, mostoha körülmények között, jelesebb mesterek nélkül maga magát anyyira képezte, hogy 1840-ben egy arany hengerórát készített, mely magamagától ütött órát és negyedet.

Szatmár megyét jelentősebb számban háromféle nemzetbeliek lakják: magyarok, svábok és oláhok. Legtöbb magyar lakik a szamosközi és krasznaközi járásokban. Legtöbb sváb a nyíri és krasznaköziben. Legtöbb oláh a nagybányai járásban. A tősgyökeres régebbi nemesség tartózkodási helye a szamosközi járás.

A *szatmár megyei magyarság* átalán véve vendégszerető, kedélyes és bátor nép. A társasélet a feszes formák mellőzésével a természetesség határai között mozog, sőt több helyeken a patriarchalis élet nyomaira is akadhatni. A birtokosabb nemesség ungot, berket bekalandoz, hogy mulathasson s élvezhessen, sorsosainál tárt vendégszerető karokat és nyílt kapukat talál. Alig van megye, hol a név és születésnapok, keresztelők, menyegzők s más alkalmi lakomákat nagyobb dáridóval ülnék meg. Most azonban valamicskével csendesebb a világ, s a szórakozások és mulatozások szűkebb körre szorítottak. A municipalitás korában a kisebb nemesség együtt dőzsölt a nagyobb nemességgel, főleg a tisztújítások közeledtekor; később azonban csakhamar sorsosai közé visszavonulva, dicsért vagy gyalázott, a mint érdeke kívánta. A kiváltságos osztály mindig büszkén tekintett az úrbéres osztályra, mi ez utóbbiakban irigységet és keserűséget támasztott, sőt egy némelyik hiúságát felizgatta, miszerint mindenét feláldozá, csakhogy valamelyik bocskoros úr által adoptáltassék s a nemesek sorába igttathassék.

Lauka által készített rajz a Szatmár megyei magyarokról

Lóeltulajdonításokban és betyárkodásokban a nyíri járásé volt az elsőség, tisztválasztások alkalmával vitézségben a cseheiek és gencsiek túntek föl. A legmunkásabb magyarok a Szamos és Kraszna mentében laknak, a legrestebbek az Ér mellett, a nyíri járás délnyugati részében. A fegyenczek legnagyobb része magyar bocskoros nemesekből állott, kik nagyobbára lótolvajlás, vérengzés és gyilkosság miatt ítéltettek el. Keskeny kúriáján a legszegényebb nemes is urat játszott, cselédei koplaltak és dolgoztak, ő maga feleségével névnapozott, disznótorozott, a fogadóban dőzsölt, vagy a malom alatt készítette terveit a közeli tisztújításokra, vagy azon okoskodott, hogy fonja be a befonhatatlan hitelező zsidót olyan formán: hogy a kecske is jóllakjék, a káposzta is megmaradjon. Mi azonban tíz esetben kilencszer úgy ütött ki, hogy a kecske is koplalt, a káposzta is elfogyott.

A birtokos nemesség egy részének társaséletét fölösleg rajzolnom. Az az egész országban egyforma volt.

A *svábok* 1700 elején, gr. Károlyi Antal által hozattak be a megyébe, s csaknem kizárólag a gróf Károlyi-család urodalmaiban székelték s honosultak meg, valamint mai napig legnagyobb részben, a grófi Károlyiak által bírt falukban tartózkodnak. A szatmármegyei svábok többnyire Svarzwaldau- és Würtembergből kerültek. Elejétől fogva mostanáig, úgyszólván, külön kasztát képeztek, s a mennyire csak lehetséges volt, más nemzetbeliektől izolálták magukat. Fáradszorgalmuk s az által, hogy egymást mindenha és mindenben segítették, a falukat, hol letelepedének csinosakká és virágzókká alkották. Bízvást állíthatom, hogy a sváb faluk legszebbek egész megyében, s azokat a figyelmes szemlélődő már távulról fölismerheti. Falukban, hol más nemzetbeliekkel vegyesen laktak, megtanulták ugyan azok nyelvét is, de saját nyelvükhöz és szokásaikhoz a legkisebb részletéig hívek maradtak. Az is mentül ritkábban történt hogy sváb, magyar hajadont választott volna nejeül, vagy sváb leány magyar legényt fogadott volna férjének. Minden tetteikben, lépéseikben, kül és belső társaséletükben, gazdálkodásukban a legpontosabb számítással, előre figyeléssel, sőt a felmerülhető körülmények és viszonyok tekintetbevételével haladnak előre, miért fáradozásaikat rendszeren siker koronázza. Ezen üdvös diák közmondásra: „nulla dies sine linea”, a svábnál egyetlen nemzet sem ügyel lelkiismeretesebben. Míg szórakozásainknak, népszokásaiknak is meg van az az oldaluk, hogy a mulattatót a hasznossal kötik össze. Így p. o. az ablakozást, úgy nevezett fenestrálást, nem egyébért engedik meg leányaiknak s ifjajaiknak, mint hogy házuk s udvaruk éjen át is örözt legyen. Az ifjú ugyanis majd minden éjjel ablakozván hajnalig, az udvarban járó kelő tolvajt haladéktalanul észrevenni.

A túlsó oldalon lévő rajz természet után egy pajtával ellátott sváb telket ábrázol, a milyen Csalánoson, Vállason, Petriben, Tényen, Erdődön stb. több száz van, s mind izlés, mind kényelem, mind gazdaság tekintetében, a falusi lakokra nézve mintául szolgálhat. Az utcára szolgáló két első ablak, vendéglő, társalkodó,

ebédlő s egyszersmind hálószoba, azon megkülönböztetéssel, hogy abban egyedül családfők hálnak és tartózkodnak. — A harmadik ablak a leány hálószobájába világít, melybe egyedül a konyhából van bejárás. — A sváb leányok egészen elkülönözve hálnak szüleiktől, egész éjen át fenn társalognak szeretőikkel, s e tekintetben nagyon különböznek a szemérmes magyar és oláh hajadonoktól. Az udvarra szolgáló második ablak cselédszoba, abban tartózkodnak s hálnak a férfiu s nőcselédek vegyesen (a sváb fiát úgy dolgoztatja, mint többi cselédeit), s egyedül a lovak gondviselésével megbízott legény nyugszik az istállóban. Az udvarra két első ajtó, a ló- és tehénistállóba vezet, s már abból is kitészik a sváb gondossága, miszerint biztosság tekintetéből külön ugyan, de egy fődél alatt nyugszik és lakik barmaival. Az utolsó ajtó zab- és szerszámkamara, s más apróbb gazdasági eszközök rakháza, — Az udvar háttérében szemlélhető a sváb gazdálkodás legfőbb kincse, az okosan és gazdaságosan épült pajta (csűr). Rendesen halmozva hevernek abban a sváb gazda termékei, takarmányai, úgyszólván mindene, s télen át, midőn magyar és oláh mulat, pipázik, vagy melegszik, a sváb a csűrben szór, nyomtat, vagy csépel, mert nyáron saját termékeinek behordása s eltakarítása után részben arat, részben nyomtat stb. Künn az utcán látszik egy 5 lovas fogat egyes gyep-lőszárral, jó erős, egészséges lovak, minőket majd minden sváb gazdánál szemlélhetni.

Szatmár megyei német gazda portája

A sváb természettől önző és bizalmatlankodó, nagyobb vétségektől iszonyodik, de kisebb minőségben szeret lopni, sőt földesurát is megcsalja, ha lehet.

Minden ügyes-bajos dolgaikat előljárok előtt szokták elvégezni, miért a hatóságok előtt sváb per igen ritkán fordul elé. — Egymás között bizalmasak, vendégszeretők elannyira, hogy midőn valamelyik tűz vagy víz által károsul, csaknem az egész falu segíti pénzzel és munkás karokkal, hogy házát vagy csűrjét újra, s mielőbb fölépíthesse. Minden falu gondoskodik nyomorékjairól és szegényeiről is. Én hosszabb időt töltöttem svábok közt, de sváb koldust soha sem láttam. — Kisebb pöreiket a falubíró vagy lelkész intézi el, s abban tökéletesen megnyugszanak. Az izraelitákat csak nehezen tűrik helységeikben, s az olyan telekért, mely 2000 forintot ér, s melyért az izraelita 2500 forintot ígért, összeállva 4000 forintot is megadnak, csakhogy falujokból kiszoríthassák.

Az *oláhság* az erős és hegyes részeit lakja e megyének, s a vidék vadságának megfelelőleg, tagadhatatlanul legvadabb, de talán éppen azért legszálasabb s legerősebb népe a megyének. A bükkaljaiak, ott az erdélyi tölgy és bükkes rengeteg aljában baromtartással, hamuzsír-készítéssel, faedények kereskedésével és fuvarozással foglalkoznak. — A szatmármegyei oláhok általában véve jó szívű, vendégszerető s kedélyes nép, valamint sajátjukkal, úgy a más sajátjával sem sokat gondolnak, s különösen a sertés és szarvasmarha eltulajdonításában találják legnagyobb gyönyörűségöket. Mindenek fölött a jó tejet és jó pálínkát szeretik. [...]

Szatmár megyében szinte minden urasági béres, kerülő, kondás és bornyú-pásztor oláh nemzetbeli. — Legjobb, legmunkásabb oláhok Vezenden laknak, azért ezek a legtehetősebbek s falujuk is legszebb az egész megyében.

NÉPSZOKÁSOK A SZATMÁRMEGYEI MAGYAROK-, SVÁBOK- ÉS OLÁHOKNÁL

Keresztelő a magyaroknál

Keresztelés előtt komákról és lógókomákról gondoskodnak, keresztelő után pedig örömmünnepet áll az egész ó és új atyafiság. Minthogy pedig a magyar csak úgy tud örülni, ha eszik és iszik, az ilyen örömmünnepből lakoma lesz. — A lakoma kezdetén azonnal, mihelyt az atyafiság és komaság együtt van, karjaira veszi a bába a gyermeket s bemutatja, vagy jobban, felmutatja a vendégeknek. Ha a gyermek fiú, így szól a nagy koma: Tagadja el, komám uram, ha tudja, hogy nem a komám uramé?! csak pár arasszal volna nagyobb, isten bizony, nehéz volna megkülönböztetni! — Ha leány az első szülött, akkor így szólnak: Komám uram! bizonyítsa be, ha tudja; de hogy a komámasszonyé, azt nem lehet eltagadni, s el nem hinni, kisebb ugyan az arczája, de épen olyan.

A szülők azután büszkélkednek, a kiskoma pedig egy verset mond, ilyen formát:

„Még most csak keveset mondhatunk felőled,
Olyan ember (vagy ha lány, asszony) váljék,
mint apád (vagy anyád) belőled.”

A gyermek a minő kelmeneműekben keresztelőre vitetett, ugyanazon kelmeneműekben marad a keresztelési lakoma alatt is. Piros selyem párnán, tiszta fehér ümegeben, gyöngyös főkötőcskében mutattatik föl; zöldselyem paplan takarja gyengéd tagjait, melyen felül nagy grodenable keszkenő rejtje el a nézők szemét előtt. A kised arczait, annyiszor mennyiszor kíváncsítják, a vendégeknek a bába szokta bemutatni.

Nem lesz érdektelen az ó, és újatyafiság részéről itt ott hallható prognosticonokat is közölni. Az egyik, mert domború homloka van, tudományos embert jósol belőle. A másik, hosszú, vékony ujjai következtében felcsernek szánja. A harmadik így nyilatkozik: pittyedt ajkai vannak, idővel híres flautássá válhatik. A negyedik a forgóját tapogatja meg, s elhitei a boldog szülőkkel, hogy a kisporonty húsz év múlva, a legerősebb komorral is megverekszik. Mindezen prognostikonokat az új polgár fülhasító sikoltásokkal kíséri, min legkevésbé sem csodálkozhatunk, ha felgondoljuk, hogy minden mondóka után egypár hajszálat lesimogatnak a kisformatumban nagyinak jósolt, nyávigó polgárka koponyácskájáról.

A vendégeknek minden tetszik a háznál, és ház körül; örömet hallgatják egymás beszélgetéseit, és jóslatásait; a komolyabb szemlélődő mégis azonnal észreveheti, hogy inni, és enni legjobban szeretnek. Végre a kellemetesen kedves időszak is elérkezik. Áll pedig a keresztelői vendégség rendesen tyúkhúsleves, töltöttkáposzta- és sulyomból.

A keresztelőben tisztán bort isznak, a szegényebbeknél pálinkát. Általánosan azt tartják: hogy kinek keresztelőjén vizet isznak, különféle betegségekkel könnytelen küzdeni a nedves hónapokban. Minden tálat, é minden üveget üresen visznek el az asztalról. Az is közhit: hogy kinek keresztelőjén üresen mennek ki az edények, annak élete teljes lesz örömmel és boldogsággal. A friss polgárka számtalan pohárkoccintások, és szebbnél szebb felköszöntések között adatik át a titokteljes jövődönk. Az atya sír örömeiben, a vendégek mosolyognak, gyakrabban ismétlően: adja isten, hogy atyjához hasonló ember váljék belőle. A keresztelői lakomáknak egyik szebb, és jellemzőbb oldala, hogy mindenki józanan szokott belőle távozni.

Sváb menyekző

Szerelmi nyilatkozatok, s egyezkedések először az ifjú, s leány részéről történnek. Az ifjú ha valamely leányt kitűz szerelme tárgyául, eljár hozzá éjjelenként ablakozni. Minden éjjel — kivéve a pénteki napot — azon házhoz ballag, hol kedvese lakik.

Német jegyespár

A lány nyughelyéül választott külön szoba ablakán kopogtat, mit ha a lány felnyit, jele hogy az ifjú szerelmét elfogadja. A nyitott ablakon keresztül sokszor egész éjszakán beszélgetnek, — szerelmi, s házassági viszonyokról értekezvén — különféle ígéretek között. Az ablakozás így tart, míg a farsang beáll. A midőn az ifjú egy barátját, vagy idősb rokonát szólítja fel: lenne szószóló a leány szüleinél; ha a szószólást siker koronázza, az összekelés elhatározzatik, s a szeretők háromszori kihirdetés után — megesküsznek. Esküvő estején van a menyekzői lakoma ily formán:

A meghívott úri vendégek, mindkét részről ismerősök, s atyafiak megérkezte után, az e czélra külön terített, és csinnal rendezett asztalhoz ültetnek. A menyasszony mellett kétfelől a nyoszolyólányok vannak, kiknek tisztók, annak az asztalnál eléforduló szolgálatokat megtenni, s a többnyire busongót vigasztalni. Az asz-

tal másik oldalán, szemközt a menyasszonnyal ül a vőlegénye, ismerőstől körülvetve. A vőfények a vendégeknek szolgálnak. Evés alatt szinte vannak szokások, melyek el nem maradhatnak: ilyen a kásaégette kezű szakácsnő pénzkéregétese, a menyasszony czipejének elorzása, s más pénzt igénylő apróságok, melyek csaknem legkellemes részei az estélynek az összekeltekre, s legkellemetlenebbek a zsigori vendégekre nézve.

Miután az étkeket mind felhordták, s kinek kellett, evett, az estelinek vége szakad, s a táncz következik. Tizenegy óráig rendelkezhetik kiki magával, s a teremmel; de midőn az éjfélt közeledik, kezdődnek a szertartások, melyek a lakoma mesés, s babonás oldalait érdeklik. Fél-tizenkettőre egyedül tánczol a vőlegény menyasszonyával; az egész tánczon valami búskomolyság vonul el, mely a tánczó párok kedélyét is észrevehetőleg jellemzi. Miután így tizenkettőig párost járnak, eléáll a legszomorúbb idő. Férfiak lányokká, s lányok férfiakká öltözve tánczolják körül az új párt, különböző korú, s az ifjúkor — mint szabadság kora — élveit tárgyaló dalokat dúdolva. Ez megtörténvén, következik a többnyire sirással, és szívbéli fájdalommal párosult — szűzkoszorú, és ifjúi bokréta megégetése. A lányt mellékszobába viszik, hol két e végre kinevezett öreg nő előtt letérdel, s miután ezek a házaseset örömeit, s terheit vele megismertetik, a koszorút — az a nélkül is furcsa lelkiállapotban lévő — leánya fejéről leveszik, feledékenységre kárhoztatják a játszi gyermekéveket; a nő búcsúcsókkal válik el a lányok seregétől, kikkel többé társalkodnia nem szabad. Az ifjú szinte térdelve nyújtja át fiatalkorát bélyegző rózsáit kalapjáról, a kérőknek, s helyette egyszerű fehér zsinetet tűz. Egy búcsú poharat ürít jó barátaival, s megváltván fiatalkora mulatságaitól, olykor egy-egy könnyel áldozik a feledhetlen virágos éveknél. E dolgok bevégeztével, rendszeren reggelig szoktak még tánczolni.

Román pomána

A szülők, nagyobb gyermek, vagy rokonok eltakarítása után, szokott haladéktalanul megtartatni. A családnak minden rokona, barátai, nagyobb gazdáknál előbbkelő idegenek, a román lelkész, kántor, s úgynevezett éneklő diák mindenkor hivatalosok. A kimúlt család tagjai már a temetés előtt három köből tiszta búzából kalácsokat készítenek és sütnék, melyeket a temetési szertartás alatt a szegények között szoktak kiosztani, kik azután a kimúltat a sírkertbe kísérik, s lelke nyugalmáért ájtatosan imádkoznak. Azonnal a temetés végeztével tartatik a halotti tor, vagy úgynevezett pomána. A mely szobában a halott kiterítve feküdt, ugyanazon szobában terítenek a vendégeknek. Evés, ivás, a család, s a rokonok vigasztalása fő czélja a lakomának. Szegényebb házaknál pálnka, főtthús, és olajban sült palacsinta a lakoma kiegészítő részei. Minden pohár pálnka után így szoktak felköszönteni: „Adjon az Isten a megholtnak mennyei nyugodalmat, az élőknek földi vigasztalást!”

Bármelyik meghívott kimaradásáért rendkívül neheztelnek. A tehetősbeknél harmadnapra, hat hétre, s így összesen, háromszor tartatik pomána.

Magyar menyekző, és eljegyzés

Mint majd mindenben, úgy a pároséltre való lépésben is, az észet választja ka-lauzul a férfiu teljeskort megközelítő ifjú. E czélból a hit boldogító szárnyain föl-emelkedik Istenéhez, s vallásos buzgósággal esedezik sorsához illő társért. Szüleinek szándokát kijelentvén, azoknak jóra irányzó tanácsaikat tisztelettel fogadja. Közeli rokonai, vagy jó ismerői közül két éltesebb egyént későbbben felkér, kik a kijelölt lányos házhoz haladéktalanul elmennek, küldetésök okát kijelentik, magokkal viszik a vőlegény jegyét — mely rendszerint bizonyos összeg pénzből, néha jegy-kendőből áll — és választ sürgetnek. Ha üreskosarat, vagy tagadó választ nem kapnak: jegyet cserélnek az úgynevezett násznagyok, mit azután örömmnyilatkozatok, vagy tréfás tagadó beszédek között adnak át a házasulandónak; megtörténvén az eljegyzés, kézfogóhoz készülnek a lányos háznál, hol majd kisebb, majd nagyobb-szerű vendégség tartatik, és lelket vidító zene szól.

3. ábra

Az esküvő nap estéjén, és éjszakáján van a menyekző. A vőfélyek felbokrétázva, és pántlikázva, kendőkkel felczifrázva járnak házról házra, s hívják meg a vendégeket. Nagyon sokat tartanak arra, s fődicőségnek tekintik, ha a menyekzőben a község előbbkelői is megjelennek. A terített asztalnál a főhelyet mindig a menyasszony foglalja el, mellé rendszeren a lelkészt vagy valamely előbbkelő urat szokás ültetni, kinek azután kötelességében áll, a menyasszony körül az asztalnál előforduló szolgálatokat teljesíteni. A vőlegény mellé a nyoszolóleányok, vagy más előbbkelő idegen leányok helyeztetnek.

Az összes lakmározók közül, a vőfélyek kötelesek szolgálni. Egyikök ételt hord, a másik a kiürült poharakra vigyáz, s azokat haladéktalanul tele töltögeti. Magyar menyekzőben csak valamelyik vendég különös kívánatára szolgálnak vízzel, különben az asztalon csak borral telt üvegeket, és kancsókat szemlélhetni.

A vőfél minden étel feladatáskor verset mond. Ilyenformán:

A leves-feladáskor.

A mi házigazdánk, és háziasszonyunk
Azon van, hogy mi most vígan együnk, igyunk,
Itt van már a leves, főtt jó marhahússal,
Tessék fogyasztani jó appetitussal.

A hús-feladáskor

A leves ételnek itt a czimborája,
Ezt nagyon szereti magyar ember szája,
Vőfélyi tisztetre mondhatom jó étek,
A tálba ott hagyni hírmondót is vétek.
Egyenek, uraim, azután igyanak!
Húzd rá te új magyar, hogy jól vigadjanak.

4. ábra

A töltött káposzta-feladáskor.

A töltött káposzta más nemzetnek halál,
De már a magyarban lelket csak ez talál;
Jól meg van béelve kívül belül hússal,
Megérdemli ez is, hogy költsék gusztussal.

Kása-feladáskor

Itt a nevezetes híres ludaskása,
Felteszem, hogy minden világosan lássa,
Jó puhára főzve, nem árt a gyomornak,
Legalább ágya lesz egy két pohár bornak.

Kappansült-feladáskor.

Kérem; ne tessenek haragra fakadni,
Kappan helyett kakast kellett volna adni.
Pirul a vőlegény is a kappan mellett!
De ám a szokásnak engednie kellett.
Megbocsátnak neki, ha vesznek belőle,
Csak jót, s dicséretest mondhatok felőle.
Fehér, lágy húsa van, parázs a zúzája,
A tyúk, s kakasénál édesebb a mája.
Ki jót akar enni, fogadja tanácsom,
En főképp a püspök falatját ajánlom.

Kásapénz-szedéskor.

Uraim! szomorú hírt tudok mondani,
Mondanám is, nem is, de meg kell vallani;
A szakácsné asszony míg jól észrevette,
A petyegő kása kezét megégette.
De ez nem volt elég, még más baj is érte,
Mikor, szerencsétlen, a kását kimérte,
A kásásfazéknak kipukkant oldala,
S a szakácsasszonyunk a mint közel vala, —
Oly vak ütést kapot... vagy talán még vágás?
Mint a liszteszsákon egy poczegérrágás.
Gyógyíttatnók híven, hogyha tudnók: kivel?
De ha nincs, az nagy baj! nagyobb hogy nincs mivel,
Azért Piripócsra orvoshoz kell menni,
Az orvosi szerért sok pénzt kell letenni.
Segítsük, uraim, a ki mivel tudja,
De erszényét senki ám el ne hazudja.
Úgy aztán máskor is főz ily alkalomra,
S meghívat bennünket a lakodalomra.

Lakoma végeztével a táncz kezdődik, eleinte össze-vissza tánczolnak egymással a vendégek, kevéssel azután a menyasszonytáncz rendezéséhez fognak. Szék állíttatik a szoba közepére, a székre egy czin, vagy cserép tányér helyeztetik. A menyasszony tánczot a vőlegény kezdi meg. Későbbben a rokonok következnek; azután a vendégek. Minden, ki a menyasszonnyal tánczol, pénzbeli adományt, vagy ajándékot dob a tányérba, mit a menyasszony tánczvégeztével a vőlegény szerencsekívánatok között szokott menyasszonyának kézbesíteni. Semmiért sem neheztelnek jobban, mint a menyasszonytáncz mellőzéséért. Még az asszonyok, és lányok sem vonhatják e tánczból vissza magukat. A menyasszonytáncz után a vőlegény búcsú csárdást jár ifjúkori barátjaival, melynek végeztével ugyanazokkal búcsúpoharakat ürítget. Éjfélkor a koszorút leveszik az új menyecske fejéről, s az bekötött fővel, vagy főkötőben jelen meg a vendégek között. Ilyenkor a vőlegény menyasszonyával karöltve jelen meg a társaságban, s a többnyire könnyezőt, szinte komoly arczczal mutatja be. Ilyenkor azután egymást érik a szerencsekívánatok. A dárídó két, sőt néha három napig is szokott tartani, utolsó nap rendesen csak a rokonok hívatnak, s jelennek meg.

Böjt első vasárnapja a sváboknál

A falu ifjai, s leányai négy részre osztatnak, azaz érthetőbben: falu-negyedenként négy társaságot alkotnak. Mindenik társaság, a falu négy végén, éjszakknak, délnek, keletnek, nyugatnak egy szalmával körülfont fenyő rudat állít fel, tetejébe pedig szalma koszorút helyez. Az ifjak a felállított fenyőrúd körül tüzet gerjesztenek, s több százra menő fakarikákat készítenek.

Minekélőtte e régi eredetű, de mostanában is fennálló népszokás részletes leírásába bocsátkoznám, megjegyzem, hogy az által főképen a boszorkányok és más rossz lelkek elűzése, és megsemmisítése céloztatik. Midőn azonban a rossz lelkeket és boszorkányokat üldözik, nem feledkeznek meg a jó lelkekről, s kedveltjeikről sem, s a tüzes karika szabad, vagy tökéletlen röpüléséből föltételezik választottjaik igaz szerelmét, hűségét, vagy hűségtelenségét.

A nap lenyugodtával kezdetik meg a játék minden ponton. Mindenik ifjú egyenkint, vagy páronkint löki fakarikáját a tűzbe, s bevárja, míg izzó, lángoló lesz. Későbbben egy, a közepén fúrt, vagy vésett lyuknál fogva, egy e végre készített, s hegyezett páczikóra helyezi, s e vers harsány elrivallása mellett hajtja magasra:

Dobok, dobjon utánam más!
Kiért történnék e dobás?

Mindjárt azután megnevezi az ifjat, és leányt, kinek szerelmi viszonya nyilvánosan kétségbe vonatik, s a karika sikeres, vagy sikertelen röpülésétől föltételezik; p. o. így szól:

Dobok Probst Júliáért
S a bírónak Hanz fiáért!
Ha karikám magasra száll,
El nem választ csak a halál.
De ha még lenn széjjel reped,
Lány akkor hűtelen szíved!

vagy:

De ha még lenne szerte szakad,
Ne kösd az ifjúhoz magad.

A verset mindenik ifjú e felkiáltással „vivat” szokta befejezni, a midőn azután az égő karikát magasra hajtja. Sorba egymásután hajtják az ifjak, mindenik más-más ifjú, és más-más leányról emlékeztet meg. A mulatság rendszeren addig tart, míg a karikák tartanak. Midőn a karikák elfogynak, a szalmával körültekert fenyőrudakat gyűjtik meg, a tüzet pedig ki szokták oltani. A rúd körül azután karikába állanak lányok és ifjak vegyesen, s tánczra kerekednek, mi közben ilyesmit énekelnek sváb nyelven:

Boszorkányok, pusztuljatok világ négy részébe,
Senki se lásson titeket falunk közelébe;
Égjetek el, mint elégték karikáink,
Ezt kívánjuk, ezt kívánták ősapáink.

Addig tánczolnak, s addig énekelnek a fenyőrúd körül, míg a talapjáig leég. Midőn legkisebb világosság sincs, s a természet sötétje terül el a táj s a mulatók fölött, kiválnak az ifjak közül a jelentősb szónokok, és czifránál czifrább átkokat mondanak, a babonás hitők szerint elűzött boszorkányok, és rossz lelkek után.

A lányok közül olykor szólal fel egyik vagy másik, ilyen forma nyilatkozattal: „Te teletömted útitarisznyáját, én meg kezébe adok valamit!” miután folytatja: „mérges kígyót, varangyot, lángostort” stb. A mulatság végeztével rendszeren valamelyik közeli kereszt alá térnek ájtatoskodni.

Oláh sirató

Az esküvő előtti nap éjszakáján a nősüendő ifjú, és férjhez menendő hajadon szüleinek házában tartatik. Az ifjú barátai az ifjúnál, a leány barátnői a leánynál gyűlnek össze. Tehetősbeknél zenészek is fogadtatnak a sirató kellő megtartása végett. Az ifjúnál — könyökre támaszkodva az asztalnál ül a vőlegény, míg meghívott barátai a szoba különböző részeiben helyezik el magukat. Mindenki beszél, csak az ifjú vőlegény hallgat, a zenészek a lehető legszomorúbb nemzeti hangokat hallatják. Többnyire hagyományos mesékkel, és babonás ábrándokkal vigasztalják a busongót. Voltam siratóban, hol a vőlegény barátnak egyike szóról szóra ezt mesélte:

A jó isten megszánta a pusztában egyedül bolyongó szegény ifjút, s regélt neki a gyönyörű tündérkertről, melyhez az utat is megmutatta.

Az ifjú a kijelölt, s kimutatott ösvényen azonnal elindult. Húsz egész évig utazott, pedig az ösvény rövid volt. Rövid volt, de göröngyös, kavicsokkal, rögökkel, tuskékkal és bokrokkal behintve. Mire az ifjú a tündérkert aranyos kapujához ért, lábai nemcsak hólyagokkal teltek meg, hanem ki is sebesedtek, úgy, hogy vér csörgedezett belőlök. A gyönyörűsége kert két tündér tüzes karddal őrizte. Be nem eresztették az ifjút, pedig ugyan csak rimázkodott, vissza kergették, azt mondván: a tündér kertbe egyedül, és véres sebzett lábakkal nem lehet bemenni. „Mit tevő legyek hát?” kérdé az ifjú az őrköt. „A melyik úton jöttél, ugyanazon úton térj vissza — válaszoltak a tündérek; végy magadhoz egy ifjú, szép, és ártatlan leányzót, ha megszereted, s az is megszeretett, indulj el vele, meglásd: az út is egészen megjavul, s a tündér kertbe mi is bebocsátunk.”

A siratókban mondott mesék annyiban hasonlítanak egymáshoz, hogy mind a házaselet szebboldalait tüntetik fel, s azt a nőtlen élet elibe helyezik.

A sirató vendégei az ételekben nem igen válogathatnak, az ital pedig többnyire pálinkából áll. Éjfélkor kedvre derül a vőlegény is, ha egyébből nem: szokásból, a midőn azután az egész társaság a menyasszonyt látogatja meg. Azt barát-női körében rendesen sírva találják. A vőlegény nem hogy vigasztalná menyasszonyát, hanem maga is ismét elkeseredik. A két busongót kivéve, azután a mindkét nembeliekből álló társaság hinczárózni, és tréfálkodni kezd.

A zenészek is felhagynak a szomorú nótákkal, és pattogóbb, vígabb darabokat játszanak. Igen bizarr jelenet, tíz tizenöt vigadó között, a két szerelmezt busongva szemlélni. A menyasszonyra egy kellemes meglepetés is vár. A már korábban e célra, fehér vászon lepedő függönnyel eltakart rejtekből, virágokkal koszorúzott, és szalagokkal ékített borjú vezetetik a menyasszony elé, mellyel neki a vőlegény kedveskedik. Ilyenkor azután fogadni szoktak, hogy a menyasszony mosolyogni fog. A fogadók csak akkor vesztenek, ha a menyasszony valami értékesebb meglepetést remélt, mi azonban igen ritkán szokott megtörténni. Mentül szomorúbb a sirató, annál vígabb menyegzőt jósolnak. Szokása a román szüzeknek arcaik kifestése, a siratóra minden kendőzéstől, és cziczomázástól őrizkednek. Mentől sápadtabb ilyenkor a menyasszony, annál rózsaszínűbb jövőre számolhat. A menyasszony álmainak is, mesékkel és tündérregékkel ígérnek szebb valót. A vőlegénynek rendkívül kell magára vigyáznia; többnyire a siratóbani magaviseletéről szoktak következtetni jellemére. Hajnal — illetőleg kukorikolás előtt szoktak eloszlani.

A farsang eltemetése a magyaroknál

Hamvazó-szerda délutánján szokott véghezvitetni, alkonyatkor. Bizonyos, közösen kiválasztott háznál összegyűl a falu ifjúsága, s mindenek előtt sorshúzás útján farsangot választ. Kit a sors talál, e végre kölcsön kért, s összeférczelt lepedőbe takartatik, s egy e végre szalmával kibéltet saroglyára helyeztetik. Az ifjak fele része leánynak öltözik át. A kinyújtóztatott, és saroglyára helyeztetett farsangot két ifjú, és két leány viszi a temető kapujáig. Midőn a vívők kifáradnak, újabbak által szoktak kicseréltetni. Elül viszik a saroglyát, az eltakarítandó farsanggal. A menet követi, némán, egyetlen szót nem beszélve. Szokásos előjogaik közé tartozik, hogy még a szemközt jövő ökrös szekereknek sem térnek ki. Öreg asszonyoknak kitérnek, kiket ha találkoznak, a jövő farsangot érdeklőleg rosz jelnek tekintik, és kellemetlen dolgokat jósolnak. Mindenkinek szabadságában áll, szónéklül arcfintorításokkal, grimászszokkal, pofavágásokkal mulattatni a menet tagjait, ki azután hangosan elneveti magát, a társaságnak egy itcze borral válik adósává. Hasonlólag büntettetik, ki a leánynak öltözött ifjút férfi néven szólítja. A temető kapujánál leteszik a targonczát, a farsangot képviselő ifjával együtt, s az ügyesebbek elkezdnek szónokolni. A farsangnak a játék tökéletes bevégezteig nem szabad mozdulnia. A szónoklatok többnyire, az alig múlt farsang nevezetesebb pontjait tárgyalják, s összehasonlítólag a jövő farsangra vonatkoznak; p. o. „Nyugodjál békével, becsületes farsang, adja az isten hogy jövő évben a Szabó Pál uram házánál ismét feltalálhassunk, s olyan fánkokkal láss el bennünket, mint az idén milyenek Nagy Ferencz uram házánál elláttál bennünket.”

A farsang mozdulatlanul marad ugyan, de lehető élczesen szokott válaszolni; p. o. Jó fánkokkal fogok szolgálni, de csak úgy, s csak akkor, ha Varga Mariskát főköttő alá segítitek. A szónoklatok végeztével elkezdnek szaladni, mindenki futamodásnak ered, ki leghátul marad, az tartozik a targonczát haza szállítani. A játék végeztével biztos körben összeülnek, s nagyokat isznak egymás egészségéért.

Tojásbajjalás a sváboknál húsvét másod napja délutánján

Húsvét másod napján, mindjárt az istentisztelet végeztével kosarakkal kezeikben tojásokat kéregetnek a falu legényei. Régibb időktől óta divatozó szokásnál fogva, mindegyik gazdasszony ad két három, sőt több tojást is. Délután pedig a kántorba gyűlnek össze, hol a tojásokat azonnal felszámítják. A tojások felszámítása után két részre szakad az ifjúság, az egyik rész a hajgáló, a másik rész a szaladó ügyességére fogad. Borba, s a megmaradt tojások árából bekerült pénzösszegbe szoktak fogadni.

A szaladásnak, hajgálásnak, és tojásszedésnek bizonyos határozott, és közösen elfogadott szabályai is vannak, melyeket helyenkint megemlítenünk, s melyeket mindenki fél köteles megtartani.

Vacsernye után, veszi kezdetét a mulatság. A tojásszedés, és hajgálás a legnépesebb piacon történik, hol a tér is elég tág, és elég tiszta. A tojások négy lábnyira helyeztetnek el egymástól a lehető legpontosabb, s legegyszerűsebb sorban. Minden száz tojás után csak hetet szabad a szedőnek, és hajgálónak eltörni. A tojások végétől, ötvenlépésnyire szalma halmaz van, s három legény a dobott tojásokat gubával, és kötővel fogdossa fel, s igyekszik megmenteni az eltöréstől. A szedő és hajgáló ahányat megiszik, annyival kevesebbet kell fölszednie, s hajgálnia. Tapasztaltabb, s régibb szedők 10—15 tojást is képesek meginni. A tojások száma a 200-zat soha sem haladhatja.

A tojások elsorolása, és lerakása, ilyenformán történik:

a) o o o o o o o o o o o o o o o o o o b/ . . c/

A szedő az a) pontnál felveszi az első tojást, és szalad vele a b) pontig, a midőn azután hajít, vigyázva, s kiszámítva, hogy a tojást a c) szalmás pontnál álló legények felfoghassák ép, és sértetlen állapotban. Ha a tojások feleszámát szerencsésen fölszedhette, midőn az f) pontnál kezdi, kettőt, hármat, sőt négyet is fölszedhet, csak hogy akkor, a nélkül hogy többször hajolnia kellene, kétszer, háromszor, vagy négyszer kell szaladnia a b) pontig. Ha 7% tonál többet tör, ha későbbben érkezett is meg a szaladó, veszített a szedő, és hajgáló. Midőn a legelső tojást felszedi, akkor indul meg a szaladó. A befutandó tér nem lehet kevesebb egy magyar mértföldnél, a tojások számához aránylag lehet több is. A szaladó fél mérföldet szalad, a kitűzött pontig, és vissza. Megállnia, vagy éppen leülnie nem szabad. Ha a szedő és hajgáló ügyetlenségében bízik, sétálhat is; de ha ilyen kényelem miatt veszít, pártja rendszeren megczibálja. A szaladó két tojást visz magával. Az egyiket a kitűzött pontnál mint jegyet hagyja vissza. A másikat ha győzelmesen tér meg, a vesztes félhez vágja, ha pedig veszít, mint szegényjelt saját homlokán dörzsöli szét. Az egész mulatság alatt lelket vidító, sőt olykor rosszasága miatt lelket keserítő zene szól. Három esetben kétszer a szedő és hajító szokott veszíteni. A nyérő kalapját azután a falu szebbik lánya szokta felbokrétáznia, a vesztesfél ellenben spárgát köt kalapjára, és pinczéri szolgálatokat tesz a borozásnál. Míg lehet, rendszeren minden esztendőben ugyanazok szoktak szedni, és szaladni. Megtörténik azonban, hogy vagy szedő, vagy a szaladó tüdőlobot kap, s belévesz. Játékvégeztével visszatérnek a kántorba, hol éjfélig tart a dorbézolás, és tánczolás.

Oláh menyekző

Az oláhok többnyire 15—16 éves korukban nősülnek meg, s a legény atyja, vagy szülei még jóval előbb kiszemelik a nősülendő ifjú számára a menyasszonyt. Ha az öreg apa még él, annak választása a családra nézve eldöntő erővel bír, városos votum separativum, s az minden esetben meg is tartatik.

Román jegyespár

Az életpár kiszemelése, és választása körül a nőhozomány, vagyis ke lengye, mint nélkülözhetetlen, és legelső kellék, jó figyelembe; de nem is taláztatik hajadon, ki több, vagy kevesebb menyasszonyi ajándokkal ne bírna. A nőhozományra igen sokat tartanak. — Második kellék, hogy a család, melyből a leány választatott, jó hírben legyen. A szülők gyermekeiket tervökkel rendszeren csak úgy véletlenül meg szokták lepni, s az zúgolódás nélkül egyezik belé a házasságba, és választásba, a nélkül hogy — számtalanszor — választott menyasszonyát azelőtt valaha látta volna.

Mint hogy a kiházásitási nagyszerűség, és költség a fiú szüleit illeti, az atya azonnal papjához indul, a házassági szertartás ünnepélyessége fölött az alkut, nem a szokásos stóla, hanem a leendő szertartás megállapítása után nézve — meg-

kötendő. Az esketési menet ünnepélyes zene, robaj és pisztoly durranás között, számtalan felkészített, és zsúfolt szekereken ülő öregek, és leányokból, — úgy több lóháton ülő, felpiperézett, és lobogóval ellátott fiatalokból áll, és a szentegyházig sebes kocsi vágatás, és lófuttatás által élénkítve tart.

Az esketés, úgynevezett Kumetru Mára azaz násznagy közbenjött, s hozzájárulásával történt, ha a násznagy dús, a selyem szövet általa, s az ő pénzen állíttatik elő, s ilyenkor azt a menyasszony emlékül meg is szokta tartani. Esketés után hasonló ünnepélyességgel, és vígsággal a vőlegény lakához térnek, hol növekedvén a vigadó társaság, elkezdődik a boldog, vagy boldogtalan, de mindenestre nagy anyagi szerencsétlenséget, sokszor elszegényedést maga után vonó dinom dánom és tart három, négy napon át szakadatlanul. A szíves látogatást és fogadtatást, a háztetön kitűzött fehér és vörösr színű lobogók, tárt ajtók s nyitott ablakok hirdetik.

A dinomdánomra a helység előbbkelői mind hivatalosak. A meghívás is nagy hűhóval jár. Több fiatal legény rendkívül felkendőzve és pálinkázva, kezében kulccsal, bekalandozza a helység minden részeit és utczáit, a meghívandó háza előtt ujjongatva megáll, mire neki megtiszteltetés jeléül a kapu megnyittatik, bemegy s a ház urát a kulccsal felköszönti s megkínálja, ivás után pedig a lakomára e szavakkal hívja meg: „N. N. son kinát, ku senate — sze poftesty, la un pohár de beuture, si la un tsász, de odichne.” (N. N. jó egészség mellett kéret, szíveskedjél egy pohár italtra s egy órai időzésre nála megjelenni.) — Ha a meghívott első nap véletlenül elmarad, bizonyos lehet benne, hogy másod, harmad, sőt negyed nap is meghívatik. — A lakomában mindenkor a kumetru márét illeti az elnök-lés, valamint a rendelkezési és parancsoló hatalom. Asztalnál a menyasszony a kumetru máré mellett foglal helyett lesütött fővel, mellette a vőlegény, egymaga föltett fővel. — Az ebéd káposztával kezdődik, közben hús és más sült étek-ek adatnak föl, végződik pedig rétes- és palacsintával, mint legkedvesebb s nélkülözhetetlen fényűzési czikkekkal. — A rokonok a lakomára, féligmeddig kötelességből, süttet s másféle süteményeket küldenek. A vőfélek ezen étkeket sorjában tálon viszik a násznagyhoz, mint első és főszemélyhez. Ilyenkor a vőfél megállván az étkes tállal, az ajándékozó nevét megemlíti, azután az étel jóságát, ízét és színét, a legsatyricusabb előadásban, többnyire versekben, földicséri, úgy hogy az egész közönség legnagyobb kacajjal hallgatja a vőfél declamációját és rög-tönzését.

Ebéd után a násznagy a menyasszonnyal megindítja a tánczot és táncz végével a menyasszonynak pénzajándékot ad; ugyanazt teszik a többi vendégek is. Ki a menyasszonnyal tánczol, el nem mulasztja az ajándékot annyszor, a mennyi-szer, kézbesíteni, melynek minimuma 1—2 kr, a maximuma egy huszas; ez azonban ritka eset, kivált most. — Táncz szüntével a leányok körbe ülnek és fájdalmas, szomorú nótákat énekelnek. — Más nap a menyasszony szüleinek házához megy az egész gyülekezet zene és ujjongatás között; odaérvén, nagyszerűen megvendégeltetik s egyúttal a kelengyével (tehén, juh, láda, ágyneművel) rakottan tér vissza az előbbeni vigalomhelyre, s folytatja határtalan jó kedvét 3—4 napig szakadatlanul. — A lakodalom befejezésekor násznagyot a vendégek szerencse-kívánatok között hazakisérik.

A SZATMÁRMEGYEI SVÁBOK KÖZSÉGÉLETE ÉS GAZDAGODÁSI RENDSZERE, tekintettel a magyarok s oláhok gazdálkodási rendszerére

A külföld különböző helyeiről országunkba bevándorolt, beköltözött és megtelepedett különböző nemzetiségek között, tagadhatatlanul legtöbb figyelmet érdemelnek a svábok, és pedig részint külön-cz, de sok tekintetben üdvös szokásaik, főleg azonban a lehető legjózanabb községéletek, fáradhatatlan szorgalmuk, iparuk s okszerű gazdálkodásuk miatt. — Száraz ismertetésekkel, hosszabb értekezletekkel nem célom fárasztani az olvasót, igyekezni fogok mindamellett úgy ismertetni és értekezni, hogy belső és külső életök főbb momentumait adva, a tárgyat lehetőleg kimerítsem.

A sváb nép családélete igen egyszerű, s mintegy elemi iskoláját képezi azon későbbi életnek, melyben — munka és szorgalom, kitűrés és nélkülözések, vallásos megadás és megnyugvás s mindennemű érdekeknek a családtűzhely körüli

összpontosítása — főbb szerepet játszanak. A sváb családoknak minden tagja egyformán dolgozik. Nyaranta, elkezdve a gazdától, mondhatnók, le az öt éves gyermekig, isten szabad ege alatt fárad és izzad mindenki. Az ötéves fiúcska ha egyéb-re képtelen, a lovakat igazgatja, sőt nem ritkán a 6—7 éves leányka ugyanazt teszi, s azért minden nap tapasztalható sváb falukban, hogy nagyobb mezei munkák idejekor, úgyszólván az egész falut a honn maradt betegek, vagy az utcákon le s fel sétáló bakter őrizik.

A sváb nép fáradhatatlan a munkásságban, szorgalmas és kitartó a szerzésben, de szerzeményeire egyúttal féltékeny is, s főleg e tekintetben tűnik ki család- és nemzet-szeretete. A gazda kiholtával a nő folytatja a gazdaságot, ha még munkabíró és fiatal; a nő után a fiúk örökösödnek, de ha fiúk nincsenek, és eladó leány van, az kapja a gazdaságot, csakhogy a család kezei közt maradjon, s inkább akármiféle szegény sváb szolgaleányt szereznek férjül számára, hogysen a gazdaság eladassék, vagy idegen kezekre kerüljön. Öszinte bizalom csak a családkörben és saját nemzetbeliek között létezik, idegenek iránt visszatartók, hidegek és bizalmatlanok.

Még községeletökből sorolom elő a főbb vonásokat, azután áttérek gazdálkodási rendszerökre. — Községeletök gazdag az észszerű és üdvös intézményekben. — Minden ügyefogyott, nyomorék, vagy tehetetlen elmebeteg sorsa együtt jár, s összeköttetik a család elpusztulta vagy kihalta után a község belérdekeivel vagy a telek s birtok sorsával. — Ha valamely család elemi csapások által vagyonban pusztulást szenved, a munkatehetetlen nyomorék családtagot a falu veszi gondviselése alá, intézkedik annak minden lehető szükségekkel ellátásáról, s a gondviselőknak vagy ellátóknak a falu pénztárából fizet. Ha a családfők elhalnak, az olyan tehetetlen árvať az tartozik ápolni s tartani, ki a vagyont megszerezte vagy legközelebbi rokonság után örökölte, a midőn azután az olyan árva érdekében a vagyon árából lerovások történnek.

Ha valaki a sváb lakosok közül saját hibáján kívül elpusztul vagy elszegényedik, a lakosság egyenlő arányban osztva meg a terheket, tartozik az olyat haladéktalanul segíyezni s ismét türhető állásba segíteni. Házak vagy pajták építésénél felváltva szoktak egymásnak segíteni s azt idegen napszamosok vagy munkások nélkül szokták felállítani. Sváb koldust soha, vagy csak igen ritkán lehet szemlélni.

Peres ügyekben, a községelöljáróságban vagy az öregebbek határozatában compromittálnak; a rendes kerületi, törvénykezési vagy közigazgatási hatóságok előtt svábok pörei a lehető legritkábban szoktak eléfordulni. Külön bírájuk van az egyházaikban, közigazgatási- és törvénykezésekben, sőt még a rendőri kihágásokra nézve is, minden ítélete alá adják magukat. A büntetések többnyire pénzbeli megrovások, melyek azután rendesen a legszentebb s leghumanisticusabb célokra fordíttatnak. Zúgolódás nélkül hódolnak — a rendes törvény szelleméhez mérve — a legszigorúbb ítéleteknek is.

Halottjaiknak a legközelebbi szomszédok tartoznak sírt ásni s azokat ugyancsak a szomszédok emelik a temetőbe. Ezen intézkedés és szokás sem történt más célból, minthogy egymás kiadásait s költségeit kevesbítsék. — Ejjelenkint minden utca őrt tartozik kiállítani, mit közösen és felváltva teljesítenek. A künn éjelező s legelő lovakhoz hasonlóan felváltott örök állíttatnak. — Ha a falu érdekében újításokat vagy javításokat lát eszkozlendőknek a nagyobb rész, pénzzel vagy munkás kezekkel olyanok is tartoznak hozzájárulni, kik épen ellenkező véleményben vannak, s kiknek az ilyen újítás vagy javítás sokszor haszon helyett jelentős kárt eszkozl. — Mindennemű elvekben és eszmékben szoroson együtt tartanak, a miért az is meg szokott történni, hogy törvénytelen, de általuk törvényesnek képzelt elvekhez vagy eszmékhez ragaszkodva s azok tetteles kivihetősége mellett szinte erőszakosan küzdve, nem egyesek vagy az indítványozók, minthogy egymást el nem árulják, hanem az egész falu bünhődik, s egy pár ember ostobasága miatt fizet számtalanszor ugyancsak az egész falu. — Ki ősi szokásaiknak, elfogadott intézvényeiknek s használat által törvényesített rendeleteiknek nem hódol, annak minden lehető akadályokat életútjába gördítenek, azt minden lehető módon boszantják s vagy idejekorán megtörik, vagy más helységi atköltözésre erőszakolják.

S most pár szót gazdálkodási rendszerükről.

A svábok gazdálkodási rendszerükben conservatívek a szó legszorosabb értelmében: a belső és külső gazdálkodást most is úgy folytatják, mint folytatták hazájukban századokkal ezelőtt. Pár éve egyik másik gazdasági ágba tettek talán kevéske haladást, mit maga helyén lelkiismeretesen föl fogunk jegyezni. Mindezek előtt azon eszközöket és segélytárgyakat soroljuk elé, melyeket gazdaságuk folytatásában használnak, s melyeknél többet vagy kevesebbet nálok soha, vagy igen ritkán találhatni.

Ha már földekkal ellátott telekkel bír valamelyik sváb, mindenekelőtt kemény fából készült s jól vasazott terehhordó és terehbíró szekérről gondoskodik. Ha a sváb nagyon szegény, két tinót vásárol, — ha körülményei engedik, 4 lovat; a kétlovas sváb a nem látott és nem hallott dolgok közé tartozik. Eke, borona, irtókapa, nagyobb fűrész, vasvilla, balta, ásó, irtóvas, szénahúzóhorog, szórómalom, ahoz szükségelt lapátok és rosták, szecskevágó stb. minden valamire való gazdaságban feltalálhatók. A sváb soha sem adja ki földjeit árendába, hanem legkisebb gyermekétől kezdve, feleségeig minden háznépét mozgásba teszi, földjeit szorgalmasan és rendesen műveli, rétjeit annak idejében letakarítja és hazaszállítja.

A svábok Szatmár megyében, de azt hiszem az egész országban, háromforgatású gazdaságot folytatnak. Vetnek nagyjából tisztá búzát, tengerit és zabot. Pár éve azonban a magyarországi számítóból s okszerűbb gazdák példájára, annyira haladtak, hogy ugarjukat sem hagyják használatlanul, hanem abba bükönyt vetnek, mi keverve a legtáplálóból s legjobb takarmányt szolgáltatja lovaiknak. A sváb nép minden erejét pontosan kiszámítja s nemcsak saját földjeit (több-

5. ábra

nyire 6/8 telekkel bírnak) műveli meg a legszorgalmasabban s legcélravezetőbben, hanem majd mindenik, — tetemes vagy csekélyebb erejéhez mérve — földeket árendál, irtásokat vállal több évekre s idegenek földjeit, vagy kaszálót részben takarítja le és hordja be. Nagy mennyiségben és kitűnő szorgalommal műveli a sváb nép a burgonyát is, mely belső háztartásában leggyakrabban használtatik, mint értelmi czikk, s a legnevezetesebb hézagot pótolja. — Belső telkeiken a nagy-károlyi kerületiek kender, káposztát és dohányt természetnek: paszulyt és édes-tököt, valamint közönséges tököt tengeri földeiken meglehetősen mennyiségben tenyésztenek. A megye más kerületeiben lakók pedig belső telkeiket jobbára kender és burgonya, ritkábban káposzta és lóhere termelésére használják. Mindezen termesztményi czikkek között azonban a tiszta búza (mint kereskedési czikkök), a burgonya (mint élelmezési), a zab (mint lótarási) játszik a főbb szerepet.

Kitartó szorgalommal, sőt mondhatni szenvedélylyel űzik a szőlőművelést is. Alig van sváb falu, melynek régibb vagy újabban plántált szőlőhegyei nem volnának; minthogy azonban többnyire a földművelésre alkalmasabb és sikeresebb rónákon telepednének meg, középszerű vagy még annál is rosszabb boruk terem, s azt is a lehető legrosszabbul szokták kezelni. Minthogy a sváb nép a bort mindennek fölött szereti, s azzal nem kereskedik, hanem évi termését maga szokta megemészteni, szüret alatt a borkészítéskor inkább a mennyiségre, mint a minőségre van tekintettel. Gondatlanul szűr, piszkos edényekben takarítja el a nedvet s rendszeren rosz pinczékben tartogatja.

Legeltetésök közös, de azt a legnagyobb szigorral és vigyázattal kezelik; legelőik határozott időben szabadíttatnak föl és határozott időben tiltatnak be. A tilalomrontókat keményen szokták büntetni.

Az erdőt ki szokták maguk között osztani, használatában azonban bizonyos időszaki forgalmat gyakorolnak, azoknak korlátlan használatát a községrendszer gátolja. Megjegyzem itt, hogy a sváboknak maguk között, miként már említém, oly üdvös intézményeik vannak, miszerint semmiben szükségét ne lássanak, más részről pedig a rendetleneket, tékozlókat vagy jobb útra térítsék, vagy ha más-kép nem lehet, korlátozzák és féken tarthassák.

A szántást, vetést, aratást, behordást az egész falu egyszerre szokta kezdeni, sőt ezen bölcs tétel alapján: *aequalis divisio non conturbat fratres* — több helységekben a földeket is minden évben újra szokták kiosztani. — Gyakorta és gazdagon trágyáznak. — Minthogy minden körülményeket figyelemmel kísérenk s a használható időt megbecsülik s azt nem szeretik elszalasztani, a jól készült ház udvarára pajtákát is építenek, abba gabnáikat és takarmányaitkat behordják, nyár végén és egész őszön részbe nyomtatnak, szórják és szántanak, saját termékeiket pedig télen át a csürben nyomtatják ki, szórják föl s rakják padlásaikra. — Minden üdvös intézménynek csakhamar hódolnak, innen van, hogy sváb falukban legtöbb tűzkármentesített épületet szemlélhetni.

Marhatenyésztéssel nem igen foglalkoznak, ellenben a lónevelésben páratlanok. A svábok lovaikat haladéktalanul föl lehet ismerni tisztaságuk, vidorságuk, könnyűségök és gömbölyűségök által. A sváb a lovat jó szénával tartja, ha módja van, zabolja, vagy ha zab nincsen, a széna mellett tengerit hint elibe, sőt van eset, midőn búzával is megkínálja. Szakadatlanul használja, de mindig vigyázattal, soha nagyon ki nem fárasztja, túl a rendén meg nem terheli, vakartatja, mosatja s kellő időben látja el itallal és takarmánnyal. Vannak sváb faluk, nevezetesen Pény, Csalános, Petri, Gilvács, melyeknek lakói 150—200 pengő forintot adják el 3 éves csikaikat.

A svábok lovaik iránti szeretetét és gondosságát e közmondás eléggé tanúsítja: „A sváb inkább üt anyjára, mint lovára.”

A svábok fehérenműikre egy krajczárt sem költenek, maguk termesztik a kenderet, maguk nyövik, maguk szövik és maguk varrják meg a legszükségesebbeket. — Ha szorgalmuk után pénzt szeretnek, azt azonnal ingatlanokba fektetik, készpénzzel nem szeretnek üzérkedni. — Fuvarozást csak ritkán vállalnak, a mikor busásan meg szokták magukat fizettetni, hosszú fuvarra még nagy fizetés mellett

6. ábra

sem szerződnek. — Minthogy a sertést csak a szalonna miatt tartják, csak a nagyobb vörös fajokat szokták tenyészteni.

Nemzetünk dicséretére legyen mondva, Szatmár megyében a magyarok ép oly szorgalmasak, ép oly számítók és ép oly gazdaságosak, mint a svábok, sőt a szamosköziek közül többen még célravezetőbb és okosabb gazdaságot folytatnak. — Legrosszabb s legrestebb megyénkben a nép oly falvakban, hol több nemzetbeliek, p. o. svábok, magyarok és oláhok laknak egy csoportban; az igazat megvallva azonban, a sváb nép az ily helyeken is legkevésbé hagyja magát eltántorítani.

A *szamosközi magyarnép* jobbára 6/8 telkeket bír, melyeket aztán két fordulóra szoktak felosztani. Az egyik fordulót őszi, a másiknak egy részét tavaszi alá szántja, a többi részét ugarnak használja és legelteti. Később ezen egész másik forduló is őszi alá jön. A tavaszi vetés alá minden évben más helyen szoktak földeket kihalítani. Hol a Szamos kiöntéseinek nincsenek a földek kitéve, erősen trágyáznak. Termesztenek rendesebben tiszta búzát, zabot és tengerit. Vannak évek, midőn a Szamos árja által járt földeknek holdja 200 véka csöves tengerit is megterem. Kaszálók és szilvásaik a Szamos által évenként megfutott helyeken vannak, miért nevezetes és szép szarvasmarhákat tenyésztenek. Szőlejük nincs, de azokat bőven pótolják gyönyörű és gyümölcsökben gazdag szikvásaik, melyekre kitűnő gondot és szorgalmat fordítanak. Vannak gazdag, kiterjedtebb gyümölcsökkel bírók, kik gyümölcsökből évenként 500 forintot is bevesznek. Apró, de tartós lovakat tenyésztnek, gyakran és örömet fuvaroznak. Legelőjük az ugar és felszabadult kaszáló. Fehérneműiket maguk szövik. A nép munkás és értelmes.

A *nyírben* három forduló gazdaságot folytatnak, külön közlegelővel és réttel. Az egyik forduló ősziül rozsozt vetnek, melyet, nem sokat ugyan, de mindig biztosan terem a nyíri föld. Tavaszi fordulójukba 2/3 rész burgonya ültetetik s 1/3 rész tengeri vetetik. A burgonya bőven, a tengeri középszerűen terem. A laposabb helyeken zabot termesztnek, de nem a legkívánatosabb sikerrel. A harmadik forduló ugarnak marad. Hajdanában inkább elhanyagolták földjeiket, most már a svábok után okulva, szorgalmasabban trágyáznak. Belső kertjeiket len, kender és dohány alá használják, ez utóbbit nagy minőségben és nagy szorgalommal termesztik s abból jelentős összegeket szereznek. Kaszálójuk rossz nyíri takarmányt terem, mindamellett meglehetősen szarvasmarhával bírnak, lovaik nem igen vannak, kiknek van, velők azok sem nagyon dicsekedhetnek. Szalmával fedett házaik meglehetősen rongyosok; a nép erőteljes, de még sem oly munkás, mint a szamosközi, s a miye van sem igen szereti megtakarítani, hanem haladéktalanul fölélvezi, miért a kissé szűkebb években sokat kénytelen nélkülözni, sőt nem ritkán szükségét is szenved. [...]

Egyszerű román ház Lauka ábrázolásában

Oly falvakban, hol vegyes nemzetbeliek laknak, az oláhok gazdálkodási rendszerükben egyikhez vagy másikhoz alkalmazkodnak, hol pedig tisztán és elkülönözve vannak, főleg a gabnát, tengerit és burgonyát termesztik. A nyírben kitűnő szenvedélyvel űzik a dinnye-termesztést is. Vannak jobb évek, midőn a homokházi oláhok görögdinnyékből 300—400 pengő forintot is beszerезnek. — Timsó- és hamuzsírgyárakba is örömet alkalmaztatják magukat, pálinkagyárakban pedig a szolgálattelvő személyzet rendszeren oláhokból áll. — Az avasiak faedényekkel és faeszközökkel kereskednek s fuvarozásokat is örömet vállalnak, oly tárgyak szállítására, melyek csendesesen a járműökrökkel eszközölhető. — Kedvvel és sikeresen űzik a marhatenyésztést. Lovakat csak a tehetősebb gazdák, a teknő- és dézsakészítők tartanak. [...]

A svábok főleg köztöltés csinos rendes házainak ellentétéül adunk itt egy szatmármegyei kerítetlen, rendetlen magyar házat udvarát.

Magyar ház és udvar

Vajha az előtte lévő jó példákön okulna már valahára földnépünk; — vajha elhagyva az ázsiai sátoros élet maradványait, mindinkább simulna a polgárosodott élet igényeihez. E tekintetben a papság és a tisztviselők buzdítása és egy felfogásukhoz való néplap leginkább hathatna rájuk. [...]